

DEBATIK

GIPUZKO ETA FRANTZI ARTEKO ITXAS-BURRUKAK (1552-1555)

(350 Bela-ontzi presta zituzten
giputxek burrukarako)

Karlos I'aren aginduz

Karlos I, Espaiña eta Alemania'ko Enperadorea, Juana *La Loca*'ren semea zan; Fernando II eta Isabel *Katolikoak* ziran amaren gurasoak. Aita, berriz, Felipe *Ederra* zanez, Alemania'ko Enperadorearen biloba zan. Alde orretatik etorri zitzaion Alemania'ko enperadore izatea Karlos V izenarekin.

Flandes'en aurtzarotik azia, amaren ezbearra tarteko zala, andik etorri zan Espaiña'ra erregetza jasotzeko eta andik ekarri zitun bere lagun minak emengo kargu nagusietarako. Gertaera orrek arrankura sortu zuen Kastilla aldean eta ortik sortu zan *Los Comuneros*'tarren iraultza. Villalar'en menperatu zituzten eta bertan erail Bravo, Padilla eta Maldonado iraultza-buruak. Gertakari onek izan zuan zer-ikusia Iruña askatzeko erabili zuten burruka-aldi artan.

Alba'ko Dukeak, Lerin'goa eta Beaumontarrek lagun, Naparroa menperatu zuen Kastilla'rako eta Napar Erregeek alde egin bear izan zuten Benabarre'ra, "Sexta Merindad de Ultrapuertos" zeritzanera. Baña, 1.521 garren urtean Foix'ekoekin batera Naparroa'ren rekonkista asi zuten mugatik beera. Errege naparren aurka Iruña defenditzen Loiola'ko Inigo degu buru, kañoi-bala batek ezkerreko berna ausi zion arte. Ordu artan amaitu ziran Iruña'ko defentsa-lan guztiak. Auxe da gauza arrigarria: Iñigo'ren lepa-zamarra urkatu bearrean, eskuetan emeki artu eta bere Loiola'ko etxera eraman zuten; bañan, berberak zionez, ez zuten naparrek eraman, Foix'eko frantsezak baizik.

Iruña Errege naparren eskuetan erortzean, Foix'ekoek aurrera joatea erabaki zuten, erria zaintzen gelditu barik; *Comuneros*'en iraultza aprobetxatu nai izan zuten Kastilla menperatzeko. Ez alperrik: bitarte orretan Kastilla'ko indarrek Noin'en bertan burruka zituzten Foix'eko gudarosteak eta Napar erregeek sekulako bueltatu ziran Benabarre'ko ingumarietara.. Andik aurrera an bizitu izan ziran eta Frantzia'ko erregeen senitarteko ere gertatu ziran. Azkenik ango Errege izendatu ere bai. Orixe gertatu zitzaion Enrike IV'garrenari. Juana erregiñaren semea zan. Onek Espaiña'ko Felipe errege Bigarrenari, Goiko Naparroa eskatu zion, berea zalako eta aren aitaitak lapurtu. Arenganako gorrotoagaitik-edo, Erregiña protestante biurtu zan eta protestante bezela azi zuen bere semea Enrike IV. Paris'eko errege aukeratu zuenean Enrike napar protestantea, eskatu zioten lendik protestanteai utzi eta katoliko egin bear zuela. Onek esana da itzaldi famoso au: *Paris bien vale una misa*.

Andik aurrera erregeek izen au eramaten zuten: *Naparro eta Frantzia'ko Errege*. Luzaro Iraun zuan oitura orrek Frantzia'ko iraultza nagusi aurreko Konbenzio-

ra arte; Onetxek erabaki zuen “Naparro” izena kentzeko eta aurrerantz *Frantzia-ko Errege* naikoa zala.

FROIX'EKO KONDESA

Isabel *Katolikea* iltzean, bere senar Fernando'k berriro ezkontzea erabaki zuen eta Foix'etik ekarri zuen emazte berria. Angoa zan Labrit edo Albrite'ren emazte Katalina Foix'ekoa eta orretxegaitik etorri ziran foixtarrek, Errege naparrekin batera, Naparroa errekonkistatzera. Andik etorri zan Froix'eko Kondesa Kastillako kortera Fernando Erregearen bigarren emazteki bezela: *pinguis et bene pota*, orduko kronistek ziotenez: *koipetsua eta ondo edana*, alegia.

Arevalo Gazteluko etxeakoandreak, Iñigo-amaren lengusiñak, Loiola'ko Beltran'eri seme bat eskatu zion zaldun baten antzera ezitzeko. Eta bere seme txikiena, Iñigo, bialdu zion. Amabost urte zeuzkan Iñigo'k Arevalo'ko gazteluan agertu zanean, Gazteluko Jaunak eramaten zituen Fernando eta Isabel'en erreinuko diru-kontuak. Kastilla'ko Korteza Valladolid'en zegoen, Arevalo'tik gertu eta Iñigo'k arako bideak irikita zeuzkan.

Erregiña berriak Arevalo'ko etxeakoandrea aukeratu zuen bere lagun maite eta, orra nundik- nora, Kortarako bidea zabalago gertatu Iñigo'rentzat. Ezagutu zitun, eta ezagutu zuten ondo, Foix'etik Kortera etorri ziran erregiñaren lagunak. Gertaera onek bere ondorenak ekarriko zitun Iñigo, Iruña'ko artan, elbarritu zutenean. Zaurituta erori zanean, bertan urkatu bearrean, bera izan bait zan gogorren jakatu zuena Napar erregeen aurka, kontu aundienakin jaso eta bere Loiola'ko etxera eramango zuten. Baña, Iñigo berak esaten du, ez zirala naparrak izan eramango zutenak, frantsezak, baizik. Nundik nora? Begi-bistan dago ezaguna zutela eta, Valladolid'eko Kortetik ez ba'da, nundik? Bestela, berezkoa zan, Iruña'ko ormetatik zintzilik urkatuta gelditzea.

ONDARRABI-PASAI-DONOSTI NAPARREN ESKUETAN

Napar eta foixeakoak mugatik beste aldera bota zituztenean, orduan Ondarrabi'ri eraso zioten eta menpean artu ere bai. Ondarrabi eta bere inguru naparren eskuetan erori zanean, erlauntza zirudien España eta bere Inperioa: urduritasuna guztien nagusi eta Erregearen Korte osoa Gazteiz'era gerturatu zan. Alemania'tik ekarritako Utrech'eko Kardenala, Imperioaren zuzendari orokorra ere emen zan. Gazteiz'en zegoela etorri zitzaion Erroma'tik mezu au: Elizaren Aita Santu izendatu zutela, alegia. Adriano VI artu zuen izen.

Araba'tik Zaragoza'rako bidean Barzelona'raiño izugarritzko ostea jarri zan martxan Aita Santu barriari Erroma'ra laguntzeko asmotan. Iñigo Loiola'n dago zauri nekagarri aiek sendatzen. Nekez sendatu ere; baiña, aizkenerako, sendatu da. Bitarte orretan Gipuzkoa guztian gudariak biltzen ari da Martin,

Loiola'ko maiorazgoa. Zai-zai dago noiz Iñigo sendatu gudari guztien buru bera ipintzeko.. Baña, bai zera: Iñigo'k zutik egoteko aiña dan une berean, zaldia eta bere bi eskudero azkoitiarrak artu eta or zijoak Najera'ra.: Naparroa'ko Erregeordezkoarekin egon bearra du. Aitzaki bat besterik ez da. Egoera onek Martin bere onetik atera du eta zin dago, ez dala geiago sekulan bere etxean Iñigorik sartuko.

Najera 'n txanpon batzuek jaso eta bi azkoitiarrekin mezu au bialdu dio anaia-ri: *Banoa apaltasunean eta penitentzian*. Orixe izan zan lñigo'ren betirako agurra. lñigo'ren aurrerako arrasto guztiak galduko dira bere Loiola'ko etxean. Ez zan geiago aren ateetatik sartuko.

Errioxa'tik Monserrat'eko bideak artzen ditu; baña, Aita Santuaren laguntzailerik ez du ikusi nai, ifundik ere, ezagunak bait zitun mordo bat Valladolid'eko Kortetik. Ez zuen alkarrekin topo egin nai, ezagutu ez zezaten.; oraindik ere zaldunen jantzi eta tankerakin zijoan bidean. Monserrat'en utzi zituen betirako.

FRANTZIA ETA ESPAIÑIAKO GUDA

Ondarrabia'ko arazoa Espaiñia eta Frantzia'ren arteko azalpen bat besterik ez da. Galdu zan bein eta kostatu zan berriro irabaztea. Karlos I eta Franzisko l'en (eta bere seme Enrike II) arteko gerra ez zan sekulan amaitzen. Garairik gogorrenak 1519'tik 26'rakoak izan ziran.... Pakea eta burruka, biak naasten zituzten bata bestearen ondoren. Gaur idazti onetan ari degun gerra-garaiak 1550-1555 bitartekoak dira.. Une orretan ematen dio Karlos'ek Gipuzkoa'ri itxas-gerran sartzeko baimena eta eskubidea. Laguntzarik ez dio emango; baimena, bai *guerra guerrea* orretan parte artzeko; baiña, bere buruaren kontura. Frantzia'ren kaltean. Zergaitik ematen dion Gipuzkoari *korsorako* baimena? Frantziaren auzo diralako eta mugak alkartuta dituztelako.

Urte luze oietan *gerra-gerrera* zeritzan burruka orretan, Gipuzkoak milla giza-seme galdu zitun eta Karlos'en kortean giputx bazter onetako arazoak aaztuta zeuzkaten. Izan zirenik ere ez.

Egoera onek suspertzen ditu Gipuzkoa'ko Batzar Nagusiak eta Segura'ko billeran (1554 maiatza) erabaki au artzen dute: bear diran galderak egin guda berezi onen zeaztasun guztiak ondo argitzeko eta galderak burruka orretan ibillitako giza-semei egiteko. Urrengo Azpeitia'ko billeretan (1555 maiatza) agindu au emango dute: berriak billatzeko "*de todas las naos que en esta guerra se han tomado*". Berriak biltzeko Korrejidorea aukeratu zuten Miguel de Idiacaiz eskribanoa lagun zuela. Galderak egiteko baimena Amador López de Zubizarreta, Azpeitia'ko lizenziaduari ematen zitzaion Eta testiguak aukeratzeko baimena, beriz, Bartolome de Loyola, Azpeitia'ko Alkateari. Berau, Korrejidorea eta Idiacaiz, irurak joango ziran erririk-erri testigutzak jasotzeko.

Lanak 18 egun iraun zuen eta lanaren deskargua Zarautz'eko Batzar Nagusian (1555 azaroan) eman zuten. Gertakera auek ondoren datozten datuei ofialtasuna ematen diete.

Arazo oso au liburu berri batetik atara degu. Ona idaztia: *CORSARIOS GUIPUSCOANOS EN TERRANOVA 1552-1555*. Egillea: José Ig. Tellechea. Donostia'n 1999. KUTXA fundazioa. Agiri au "Vargas Ponte Fondo" an arkitzen da Madril'eko Museo Naval'eian. Eta kopia bat da. Berezko agiria Tolosa'n dago: "Archivo Provincial de Guipúzcoa" "Bajo la signatura J D; M/12/11".

BERRI-EMAILLEAK

Galderak guztientzako berdiñak ziran eta Gipuzkoa osoan 14 testigu eta leku-ko aukeratu zituzten: 6 donostiarrak; 1 oriotarra; 4 Pasai-Ondarrabikoak eta 3 debarrak.

1. Martín Cardel, Capitán Armador de San Sebastián.
2. Domingo de Albistur, Capitán Armador de San Sebastián.
3. Francisco de Illarreta, Capitán Armador de San Sebastián.
4. Pablo de Aramburu, Capitán Armador de San Sebastián.
5. Martín Pérez de Hoa, Piloto, vecino de San Sebastián.
6. Juan del Puerto, Piloto Mayor, vecino de Orio.
7. Juan de Erauso, Capitán Armador de San Sebastián.
8. Martín Sanz de Echave, Capitán Armador vecino del Pasaje de Fuenterrabía.
9. Domingo de Mendaro, Capitán Armador, vecino del Pasaje de Fuenterrabía.
10. Miguel de Iturain, Capitán Armador vecino del Pasaje de Fuenterrabía
11. Capitán, Joanot de Villaviciosa, idem.
12. Domingo de Gorocica, Alcalde de Deva y Capitán Armador.
13. Miguel de Zaldívar, vecino de Deva.
14. Martín Ochoa de Irarrazabal, Capitán Armador, vecino de Deva.

GALDERAK:

Lenengoa: Zenbat ziran armadora Gipuzkoarrak?

Danen artean 350 bela-barku prestatu zituzten armadora gipuzkoarrek: Donosti, Pasai- ondarrabi, Deba, Orio, Zumaya, Mutriku, Getaria, Irun, Urantz eta Oiartzun'goak izan ziran.. Eta eurok parte artu burruka onetan.

Bigarren galdera: Zer gerra-ekintza eraman dituzte aurrera?

Danen artean, kapitán-armadore auek irureundik gora (350) bela-barku armatu dituzte burrukarako *“con todas las municiones necesarias para la guerra: lombardas, mosquetes, vesos, arcabuces, ballestas, gurguces, echafuegos, lanzas, dardos y otros géneros de armas ofensivas...”* Lombardak kañoi aundi- gizenak ziran eta vesos, berriz, txikiak eta meeak, mosquetes eta arcabuces su-iskilluak dira Mosketek eutsigarri bat bear du tiroa egiteko.

Garai eta giro artako bela-barku baten berri zeatzak badauzkagu: garaia 1564; bela-barkua San Nicolás 475 toneladakoa. Bere kapitana Joan de Espilla debarra eta armadorea Landaverde bilbotarra. Galeoia zan, iru mastakoa eta belak, berriz, laukiak, 18 kañoi aldamenetan, bederatzi alde bakoitzeko, arkabuzak, ballestak eta eun baño galtzairuzko arma- zuri geiago... Eta, ez zan gerra-barkua, bale-arrantzarakoa, baizik.

Gipuzkoarrek ondo armaturik ekin zioten burrukari beuren ikurriñak eta Erregearen insiniak aurretik zituztela: *“Habían navegado por todas las costas, puertos, abras y canales de Francia hasta Noruega.. Y por otros mares”*. Gertaera auek egiztatzean testigu guztiak datoz batera. Domingo de Gorocica, Deba'ko kapitán-armadoreak, orretzaz gaiñera au ere esaten dau: Terranova'raiño eldu zirala etsaien ondoren *“en distancia de mil leguas”*. Eta, ondoren: *“Iban las tropas llevando sus banderas y estandartes y tambores y pífanos y otros menesteriles en gran orden”*.

Martín de Zaldívar, Deba'ko lekukoak, bertako kapitaneekin ibilliak; aitortzen dau, badirala lau edo bost egun Deba 'ko portutik irten zutela *“siete y ocho naos*

galeones y zafras de armada muy bien apercibidas y en orden” frantzesen bila joateko.

LURRERATZE ETA ERASOAK FRANTZIAN

Testigu guztiak diote berdin arazo onetan: Frantzian lurreratu eta eraso-mota guztietakoak egin zituztela *“tomando tierra en Francia y la corrieron con sus escuadrones, saqueando lugares, casas fuertes y llanas y trayendo los despojos a Guipúzcoa.. dando y recibiendo muchas heridas y muertes... apresando muchas naos y trayéndolas a Guipúzcoa.”* Uretatik sartzen ziran aurrera sei edo zazpi legua eta lurrera salto egin lapurretan ekintzeko... Oietako testigu batek dioenez, bein Bretanian gaztelu bat artu zuten aren jabe, emazte eta semeekin batera. Lapurretak egin ondoren, aske utzi zituzten.; baña, beste gaztelu batean askatasunaren ordeztu 700 dukat eskatu zieten..

Gorocica, Deba'ko Alkateak, eta bere erritar Zaldivia eta Irarrazabal'ek agertzen dutenez, egun batean, bi kapitan debarrek batera (Gorocica eta Irarrazabal), beuren ikurriñak aurretik dituztela, 250 eta 300'neko bi taldeekin eraso jo zuten erri eta baserriak errez; bei, idi eta ariak artuz beuren jendearen mantenurako eta bertako ainitz gauza arrapatuta Gupuzkoa'ra ekarri eta beuren jendearen artean banatu zituzten.

Zaldivia itxas-gizona beste debar kapitan-armadoreekin ere ibillia zan, eta Marennes ibaiean galeaza bat arrapatu zuten bere jende guztiekin eta baste ontzi bat gatzetz beteta. Beste bein San Juan Ansorregi kapitatan eta Kristobal Arias'ekin batera Burdeos'ko ibaien sartu, errixka batzuek erre, eta gari guztiak jaso etxerako. Beste ibillaldi batean, Garcia de Iziar'ekin, gaztelu baten alkatea, bere emazte eta semeak preso artu eta bere askatusanaren truke 700 dukat eskatu., Fornya'ko kolkotan.. Beste bein, berriz, Ansorregi debarrarekin eta beste zazpi eta zortzi zabrakin Caperon ugartera eldu ziran; lapurreta biziak egin ondoren, barkuetara bueltatu ziran... Zaldivia ez zan kapitana; baña, gutxienez iru kapitan debar aitatzten ditu amen: Garcia de Iziar, Arias eta Ansorregi.

Gertaera auetan beti egon zan Irarrazabal debarra eta berberak arro zionez, irurogeita amabi barku, generoz beteta, arrapatu zitun beste debar kapitanak lagun zituela.. Beraz, debarren garrantzia ez gan izan makala.

Eta lekuko guztiak diote ekintza auetan milla gipuzkoar baño geigo il zirela

TERRANOBA BIDEAN

Burruka au Terranoba'raiño luzatu zan. Irureun toneladatik gorako barkuak armatu zituzten eta ontzi oiekin egin zituzten Terranoba aldeko ekintzak eta bertan *“han muerto más de 500 hombres y les han quitado más doscientos de naves gruesas cargadas de bacallaos de muy gran precio y valor y aun en este año (1555) los vecinos de la villa de San Sebastián y Pasajes han tomado y traído quarenta y dos naos gruesas cargadas de bacallaos”*.

GERTAERA GEIAGO

Pérez de Hoa pillotuak dio 1555ean Erauso kapitan-armadore dostiarrak 400 toneladako barku bat armatu zuela, 300 gizonezko taldea barruan zeramala.

Terranoba'n zegoela beste bi kapitaneekin alkartu zan: Joannes de Lizarza eta Martin Iturain, eta iruroen artean amabi barku aundi, bakallauz betetakoak arrapatu zituzten, naiz-eta amabiak alkarri lotuta egon defentsarako... Eta iruen artean banatu zituzten.

Ondoren Erausok (Hoa barruan zala) ipar-aldera jo zuen eta beste ontzi frantzez batzuek topatu zitun. Auek ere alkarri lotuta eta euren kañoi lodiak itxaser-tzean ipiñiak barkuen defentsarako. Baña, Erausok jendea lurreratu eta kañoiak arrapatu eta ondoren barkuak ere bai.: *“En su viaje de ida y vuelta se apoderó de 18 naos francesas y de doscientas piezas de artillería de bronce y fierro”*.

Ontzi batzuek, kañoirik gabe, utziko dizkie frantzesai etxera euren buruak itzultzeko.

Hoa berak esango digu nola Erauso beste kapitan lagun batzuekin (Aranburu, Albistur, Iturain, Illarreta, Joannes de Lizarza) 1555'garren urtean *“capturaron 42 naos francesas, unas armadas y otras llenas de bacallaos con un valor global de 100.000 ducados, y las trajo a San Sebastián-”*

MILA ONTZI BAIÑO GEIAGO

Bederatzigarren galderari erantzunez testigu guztiek baieztatzen dute gerrako urte auetan milla barkutik gora arrapatu dituztela merkatari naiz armatu *“más de mil naos... De ellos 400 se consideran mayores de 200 toneles; por lo tanto la mayoría son de 100 toneles más o menos.”* Barkuekin batera, artilleria. Testiguen diote 5.000'tik gora zirela arrapatutako kañoiak: *“5.000 mil tiros de artillería, grandes, medianos y comunes siendo los menores los vesos y esmeriles.”*

“Los franceses apresados se estiman en doce o quince mil, Algunos volvieron en los barcos apresados y luego cedidos; otros echados en sus costas; otros traídos a Guipúzcoa y pasados a Francia en contingentes de 200 a 500.”

“Todo esto se da por sabido y notorio” Gipuzkoa osoan eta orrela egiztatzeko dute aukeratutako 14 testiguen. Oien truke milla gipuzkoarrek galdu zuten euren bizia. Amalau lekuko oietatik bik (Zaldivia eta Iturrino'k) ez dakitela firmatzen, adierazten dute.

Itxas-gerra onek, garrantzi aundia izango zuen Gipuzkoa'n; batez ere Donosti, Pasai eta Deba'n bai ildako eta bai ekonomi aldetik; ildakoak ezik aberastasunak aundiak izan bait ziran.

Gipuzkoarren ekintza arrigarri onek ez zuen iñungo arrastorik utzi ez Espainia'n eta ez Frantzia'n. Batzar Nagusiek emengo galdera auek egitean asmo orixe zeukaten: ekintza auek kalera ateratzea begi-bistan ipiñiz, Ez alperrik; ez zieten kasorik ere egin.

“Guerra-guerrera” onen (ala deitzen omen zioten orduko kazetariak) zeaztasunak onek dirá:

- 1.- 300 bela-barku baiño geiago presta zituztela, beuron dirutik, gipuzkoarrek.
- 2.- Milla gizaseme gazte galduak (frantzesak geiago).
- 3.- Milla ontzi baiño geiago arrapatuak
- 4.- Bost milla kañoi baiño geiago lortuak, brontzez eta burniz. Eta janariak neurri gabe, batez ere makallau eta bale-lumera... Eta bildurra sartu Frantzia'ri gorputzean.

DEBARREN TESTIGUTZA

Orain arte berri orokorrak eman dituguz; asi gaitezen orain Deba'ko lekukoe-kin. Lenengo ta bat, bere Alkate jaunarekin:

Domingo de Gorocica. Kapitán eta Armadore. Bere erantzunak:

Lenengoa: Beste guztiena egiztatzen du, Deba'ko kapitan-armadore eta guerra onetan parte artutakoa danez.

Bigarrena: Probintzi osokoak ikusi ditula burruka onetan parte artzen *“más de 350 velas, asi armadas de todas armas, artilleria y municiones y arcabucería.. yendo a buscar al enemigo hasta Terranova en distancia de más de mil leguas... y de quatro dias a esta parte sabe y ha visto que sólo del puerto de Deba han salido ocho galeones en zafras de armada con gran poder..”*

Irugarrena: Frantzia'ko kanal, portu eta ibaiak ikusi ditu, balta legorrera sartu ere bai... Gazteluak, erriak eta baserriak erre eta abere mota guztiak arrapatu ere bai, barruko jendearen mantenurako... Eta, orain iru urte dirala, barku aundi batekin topa zuela; barku ondo armatua, 50 kañoi eta 100 gizon *“armados con coseletes y mallas y otras armas secretas con la cual combatió todo un día... entró dentro por fuerza... y se apoderó de ella... y la trajo al dicho puerto de Deba.”* (Beti idazten du “Deba” eta ez “Deva”). Merkagai asko arrapatu ditu, Deba'ra ekarri eta bertan barruko (barkua) jendearen artean banatu.

Laugarrena: Badakiela zer kalte aundiak egin dieten gipuzkoarrek frantzesei eta Deba'ko burrukalariek *“han tomado más de seiscientos naos e galeones y otras fustas entre grandes y pequeñas, las 200 de ellas armadas y con mucha artilleria y diversas, municiones que valían más de 400.000 ducados.”*

Bostgarrena: Berberak bere ontziekin parte artu duela gerra onetan.

Seigarrena: Badakiela gipuzkoa'koek etsaiaren ondoren, Terranoba'ra eldu direla *“y les han tomado más de doscientas naos gruesas llenas de bacallaos y grasa lumera, que vallan más de 300.000 ducados...”*

Zazpigarrena: Badakiela gipuzkoarrek, Terranoba'tik etxera datoztela, sei barku frantzes aundi eta ondo armatuak irten zietela bidera; baña, burrukan gogor egin ondoren, Terranoba'n arrapatutako ontzi guztiekin eldu zirala Gipuzkoa'ra.

Zortzigarrena: Burruka onetan Gipuzkoak milla gizaseme galdu dituela; baña, Frantzia'k askoz ere geiago.

Bederatzigarrena: Gerra onetan gipuzkoarrek 5.000 kañoi baño geiago artu dieta etsaiei; oien arteko 1.500 debarrek eurok, kendu diete.

Amargarrena: Esandako guztiak egiztatzen ditu eta bere eskuz siñatzen

Domingo de Gorocica (eta aldamenetan) Baltasar de Hegurza eta Idiacaiz, idazkaria.

13. Martin de Zaldivia, Deba'n bizi dana eta testigu berbera burruka auetan izan dana. Ez da kapitana, baña gerran ibillia Deba'ko kapitan auekin: Gorocica, Juan García de Iziar, Cristobal Arias, Juan de Ansorregi guztiak armadore.

Zaldivia onen testigutzaren gauza berezi batzuek bakarrik jasoko dituguz.

Bigarrena: Gipuzkoa'ko ontziak garra onetara irten dute arma guztiez jantzi-ta: *“lombardas, mosquetes, bersos, arcabuces, ballestas, garguces y echafuegos, lanzas y dardos y municiones necesarias...”* Itxas-ontziak armatzen ikusi ditu

Deba'n bizi dalako eta guztien lekuko dalako. "Echafuegos" Lazkao'n gure aur-tzaroan su-ziriak (cohetes) ziran.

Irugarrena: Gorocica'rekin dabillega Frantzia'ko kanal batetik 160 toneladako ontzia gatzez beteta arrapatu zuten eta baste sei ardoz beteta, eta danak Deba'ra ekarri.

Bederatzigarrena: Debarrek burruka onetan arrapatutako kañoiak 1400'dik 1500'rakoak dira eta Frantzia'ko barkuetan artuta eta Deba'ra ekarritako merkagaik *"valen más de un millón en oro."*

Amargarrena: Ez daki ez idazten eta ez firmatzen. Marka bat agiten du eta bere alboetan Baltasar de Hegurza eta Idiacaiz idazkariak firmatzen dute.

14.Martin Ochoa de Irarrazabal. Kapitan-armadore. Bere erantzunak galderei:

Lenengoa: Lekuko naiz Debarra naizelako eta burruka onetan neu ere ibilli naizelako.

Bigarrena: Guztien antzera erantzuten du; baña, bereiziki au dio: *"Kabo Finis-terre'tik Ingalaterra'raiño gabiltza burrukan eta neuk ere armatu ditut galeoi eta zafrak... Eta debarrek diotena esaten du: "Y de quatro dias a esta parte sabe y ha visto que sólo del puerto de dicha Villa de Deba han salido ocho galeones y zafras de armada..."*

Irugarrena: Guztien antzera erantzuten du eta gañera au: *"Y ha tomado en la presente guerra hasta setenta naos cargadas armadas, grandes y medianas, sin otras muchas naves que ha tomadode merchante, y en compañía de otros armadores de la Villa de Deba y en las cuales ha tomado muchas banderas y estandartes, tambores y pífanos y mucha artillería..."* Eta Martín Debace de Aguirre kapitán debarra lagun duela, Fornya'ko gaztelua artu ondoren, aren alkatea eta familia preso artu eta askatasunaren truke 700 dukat jaso.

Laugarrena: Badakiela burruka onetan debarren artean 600 baño ontzi geiago arrapatu dituztela *"naos, galeones y otras fustas grandes, pequeñas y medianas"*. Oietatik 200 ziran artilleria aundikoak *"y diversas municiones que vallan más de 400.000 ducados..."*

Bostgarrena: Erantzunak baste guztien antzekoak.

Seigarrena: Berdin emen ere. Baita esaten du Terranoba aldean 200 ontzi aundi arrapatu dituztela bale-koipe eta makallauz beteta eta Gipuzkoa'ra ekarri.

Zazpigarrena: Danen erantzun berdiñak.

Zorzigarrena: Berdin.

Bederatzigarrena: Burruka onetan danen artean gipuzkoarrek 1,500 baño ontzi geiago arrapatu diote Frantzia'ri eta kanoiak 5.000'tik gora.. Debarrok eurok 1.500 kanoitik gura ekarri dituzte errira *"y las mercaderlas que en dichas naos han traído es cosa cierta y notoria que valían más de un millon de oro y los dichos franceses las estiman en mucho más."*

Amargarrena: Esandako guztiak baieztatzen ditu eta bere eskuz firmatzen Baltasar de Hegurza, Martín Ochoa de Irarrazabl, Idiacaiz.

Orrela amaitzen da Batzar Nagusiek aukeratu zituzten 14 lekukoen testigutza.

Beste esku batek onoko au idatzi zuen:

"Se envia esta información signada a Antonio de Abadía con Bartolomé de Loyola con el correo que llevaré sus despachos para que allá use de ellos, comunicando con los letrados, para la orden y para los efectos que más viesan que conviene y más puedan aprovechar a Guipúzcoa Y en la introducción se le haga particular memoria y encomienda de esto, porque hay notables servicios a su Majestad en esta guerra por los naturales de esta Provincia para le pedir mercedes y hacer lo demás que dicho es".

Martín Ochoa de Irarrazabal gizon famatua izan da Deba erriko istorian; 1570ean bertako Alkate ere izan zan. Bere Torre-etxea Arzabal auzoan zegoen garai batean ibai-ertzean. “Camino Real de Vergara” urratu zuten Torrearen gainetik eta orduan galdu ziran bere arresto guztiak. Alboan baserri bat gelditzen da “Irarrazabal” izenakin. Torrearen lurak Antzondo'tik Iztiña baserrira igotzen ziran eta andik Errota-zar'era jetxi, eta emendik Iruroin'eraño zabaldu ibai-ertzean. Antzondo errotea izan da orain arte; Errota-zar futbol-zelaia, berriz, maria-errota (itsaoaren gora-beerak mogitzen duen errota) izan da. Martin'en garaian errota oiek burni-olak ziran...

Bere soloetan zegoan Lonja-zaarra eta oraindik dirau Lonja-Berri'k. Irarrazal'en Torre, lonja-etxea zan, Deba ibai-ertzeke beste etxe batzuek bezela. Lonja oietan gordetzen ziran itsasotik zetozten merkagaiak eta itsaso bidetik kanpora joan bear zutenak.

Garrantzi aundikoak ziran Somorrostro'ko burni-meatzak. Andik etortzen zan barkuetan lonja oietara; gero, ortik, aletan (ala=ontzi zapalak ibaian gora joateko). Ala bakoitzak 15 kintal eramaten zuen eta artarako bi gizon bear ziran. Meatzak ibai inguruan zeuden burni- oietarako ziran: Lastu, Alzola, Elgoibar eta abar... Ondoren ola oietatik sortzen zan burni landua Deba'ra zetorren berrero, andik barkuetan munduan-zear bialtzeko. Lonja oietan gordetzen ziran Araba eta Kastillatik etorritako artilleak Flandes eta Ingalterra 'ra bialtzeko; eta andik etorritako eunekin ere berdin, Alderantziz: artilleak bialdu eta eunak jaso,..

Egurra ugari mendietan, olak erreka bastarretan eta ibai-ertzeak astilleroz beteak. Irarrazabal, Agirre-torre, Urasandi, Sasiola, Alos-torre, Maxpe, Iruroin eta abar lonja ziran eta nagusiek enpresario utsak. Oien eredu bat izan zan Martin Ochoa de Irarrazabal: olak bazitun, barkugintzan, itsas-merkataritzan, balearrantzian eta burrukan ere egiten zuen. Danetarako zan gai. Politika-aldeetik ganboinoa eta Loiola-Oñaz'tarren etsai.

Gerrarako 8 galeoi batera, ondo armatuak irtetzeko, gauza asko bear ziran eta gizasemeak zer esanik ez. Armatutako galeoi bakoitzak 300 gizon eramaten zitun gutxi-gora-beera... 8 Galeoi batera, ia 3.000 gizon dirá. Nundik? Deba'tik bakarrik ez beintzat Deba-goia eta Deba- beeratik emendik izango ziran guztiak. Auskalo nundik etorriko jendea ote ziran ainbeste gizon! Orduko Terranoba'rako ifar-ontzietan Zubero'ko mariñelak agertzen dira. Eta, 1929'ko PYSBE-bakallau-arrantzarako ontzi bateko giza-seme pillo bat Gipuzkoa'ko Goierrikoa zan: Lazkao, Ataun, Olaberri, Beasain, Zaldivi eta Etxarri-Aranaz'koak. Kapitana Eustakio Arrinda, lekeitiarra, Lazkaon bizi zana. Neronek egin nizkien gienai PYSBE'n sartzeko eskabide-agiria. Ez litzake, ba, arritzeko izango burruka onetara Probintzia osotik etortzea.

IRARRAZAL'en zertzelada batzuek PATXI ALDABALDETRERU'k 1998'ko urtarrilean izen orrekin argiratutako liburuxkatik atera ditut. Eskerrak.

Lan onen eratzaille

ANES ARRINDA.
Deba'n 2001eko azilla.